

TÜRKİYE’DE KENTSEL ALANLARA GÖÇ EDENLERİN KENT VE ÇALIŞMA HAYATINA UYUM DURUMLARI: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

ADAPTATION OF THE MIGRANTS TO URBAN LIFE AND LABOUR MARKET IN TURKEY: A FIELD STUDY

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK*, Araş. Gör. Nihat ALTUNTEPE**

ÖZET

Gelişmiş ülkelerde 18. yüzyılın ortalarında başlayan sanayileşme ve kentleşme hareketleri, Türkiye’de ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren başlayabilmiştir. Kırsal alanların itici faktörlerinin yanında, kentsel alanların çekici şartları da önemli oranda nüfusun kentsel alanlara yığılmasına yol açmıştır. Bunlara ilave olarak, gün geçtikçe gelişen kitle iletişim ve ulaşım araçları da, göç olayına ivme kazandırmıştır. Kentsel alanlara gelenlerin kentleşmesi için kente gelmesi, yerleşmesi, iş bulması yeterli olmamaktadır. Bu kişilerin kentsel davranış kalıplarını benimsemesi, kendilerini kente ait hissetmesi önemlidir. Kentte kalış süresi ile kentleşme arasında olumlu bir ilişki vardır. Bu bağlamda bu çalışmada, içlerinde önemli oranda göç eden kişileri barındıran pazarcılara yönelik alan araştırması dahilinde, göç edenlerin kent yaşamına ve kentsel emek piyasasına uyum durumları incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de İç Göç, Kent Yaşamı ve Emek Piyasası, Semt Pazarcıları.

ABSTRACT

Industrialization and urbanization movements, which had originated in mid-18th century in what is now-known as the developed countries of the West, could initiate in Turkey merely by the mid twentieth century. In Turkey, while the push factors of rural areas yielded to a dense concentration of the population towards urbanized locales, the push factors of

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

urban areas accelerated such demographic growth as well. Additionally, the gradual amelioration in mass-communication technologies and in mass-transportation means have attributed greatly to the patterns of internal-immigration. However, it is not sufficient for the newcomers to become well-defined urbanized subjects barely by their arrival to, stabilizing in, and finding an occupation in those urbanized regions. It is crucial that those personages must internalize patterns of urban lifestyle(s), and better yet, to feel attached to those locales profoundly. Furthermore, there has been an irrefutable correlation between the residential temporality and the process of structuring a sound urbanized subjectivity. With that in mind, by instancing the working, dwelling and life patterns of district bazaar sellers, the present article intends to illustrate the position of immigrant subjects, and the issue of their compatibility in urban living-conditions.

Key Words: Internal Migration in Turkey, Urban Life and Labour Market, District Bazaar Sellers.

GİRİŞ

Çok çeşitli, çok nedenli ve çok sonuçlu olan göç hareketleri insanlık tarihi kadar eski olan kalıcı yer (coğrafi) değişiklikleridir. Göçler göç etme nedenlerine göre zorunlu ve gönüllü göç, göç edenlerin özelliklerine göre emek ve beyin göçü, son olarak da göç hareketinin yurt içi ve yurt dışına yönelik olmasına yönelik olarak dış göç ve iç göç olarak tasnif edilebilir. Tüm bu göç hareketlerinin nedenleri, sonuçları ve etkileri farklı olabilmekte; hatta iç içe geçebilmektedir.

Günümüzde en fazla konuşulan, üzerinde tartışılan konulardan birisi de iç göç olgusudur. Türkiye gibi sanayileşmesini tam olarak sağlayamamış ülkelerin en önemli sorunlarının başında sanayileşme hamlesini sağlayacak yetişmiş insan gücü ihtiyacının giderilememesi gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde iç göçler, büyük oranda sanayileşme sonucunda başlamış iken; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde iç göçler ya sanayileşme hareketini başlatmış ya da itici gücü oluşturmuştur.

Gelişmiş ülkelerde yaklaşık iki asır önce başlayan sanayileşme ve kentleşme hareketleri, ülkemizde ancak 1950'li yıllardan sonra başlayabilmiştir. Sanayileşme hareketleri

sonucunda, çok önemli oranda nüfus önce en yakın yerleşim merkezlerine, daha sonra ise gerek iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi ve gerekse de toplumun sosyo-ekonomik ve siyasal açıdan gelişme kaydetmesi sonucunda belli başlı metropol alanlara yığılmıştır.

Kırsal alanların itici ve kentsel alanların çekici şartları sonucu ortaya çıkan göç hareketleri hem gelinen ve gidilen yerlerde, hem de kişiler üstünde iç içe geçmiş çok farklı ve derin etkiler bırakmaktadır. Çok çeşitli etkenler sonucunda ortaya çıkan göç olgusunu engellemek için vize benzeri kısıtlamaların uygulanmasına yönelik öneriler çeşitli zamanlarda gündeme gelmiştir. Günümüzde de özellikle İstanbul başta olmak üzere büyük kentlere bu tür kısıtlamaların getirilmesi düşünülmektedir. Çok boyutlu ve karışık olan göç hareketlerini engellemek için göçü ortaya çıkaran etkenleri ortadan kaldırmaya çalışmak yerine, çeşitli kısıtlamalar getirmeye çalışmanın ne derece yararlı olacağı da şüphelidir.

Bir çok nedeni ve sonucu olan iç göç hareketlerinin iyi analiz edilmesi ve buna yönelik tedbirlerin alınması, stratejilerin geliştirilmesi, çok önemli ve hassas bir konumda bulunan ülkemizin geleceği açısından çok önemlidir. Bu bağlamda ülkemizde en çok göç alan ve en önemli illerimizden olan İstanbul'a yönelik iç göçlerin incelenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada, anket çalışması yapılan semt pazarcuları, hem önemli oranda nüfusa sahip olmaları, hem de daha önce kendileri hakkında, özellikle de çalışma hayatlarıyla ilgili çok fazla çalışma yapılmaması nedeniyle incelenmeye değer bulunmuştur. "Kentte kalış süresi ile kente ve kent çalışma hayatına uyum sağlama arasında doğrusal bir ilişki olduğu" varsayımı doğrultusunda semt pazarcularına anket uygulanmıştır. Bu anket sonucunda, İstanbul'a göç edenlerin kent ve kentsel çalışma hayatına uyum sağlama durumları, semt pazarcuları örneğinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

I. İÇ GÖÇ KAVRAMI

İç göç, bir ülke veya bölge içinde yaşayan kişi veya kişilerin belirli bir zaman dilimi içinde, çalışmak ve/veya yerleşmek amacıyla yaptıkları kalıcı yer değişiklikleridir. Zaman açısından göç, belirli zaman dilimi içinde bir mekan değişikliği olarak ifade edilirken, bu zamanın alt ve üst dilimlerinin ne olacağı ya da olup olmayacağı konusu önemlidir. Bu konuda göç üzerinde çalışan sosyal bilimciler arasında bir görüş birliği yoktur. Bazılarına göre bu süre 1 yıl veya 1 yıldan fazla olmalıdır.

Kural olarak göçler, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölge ve ülkelere doğru olmaktadır. Göç ister içe dönük, ister dışa dönük olsun, göçlerin kaynağı sanayileşmiş alanlar olurken, kentleşen sanayi bölgeleri göçe katılanların varmak istedikleri alan olarak onları bir mıknaş gibi kendine çekmekte, iş imkanları açarak insanları cezbetmektedir.

Göç, temelde sanayi toplumunun bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlardan, kentlere doğru olan çağdaş iç göç hareketleri, ilk kez Sanayi Devrimi sırasında büyük bir ivme kazanmış; bunun sonucunda da kırsal alanlardan kentlere doğru büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Bu bağlamda göç, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru yönelen bir süreçtir.¹ Nitekim, tarım toplumlarının temel özelliği toprağa bağlılık olduğundan, göçün yaşanması için topraktan bir kopuşun olması gerekmektedir. Topraktan kopma, sanayileşme ile birlikte başlamıştır. Topraktan kopmanın nedeni ise, makineleşme, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve entansif tarıma geçiştir. Ya da daha kısa bir ifadeyle, tarımsal yapıdaki değişmedir.

Gönüllü, tek-yönlü olan bu hareketlilik seçime dayanır. Kadınlar daha çok ticari kentlere, erkekler ise daha çok ağır sanayi merkezlerine göçü tercih ederler. Bu tip hareketlilik daha çok genç yaştaki yetişkinlerde görülür. Dış göçe konu olanlar genellikle bireylerken, iç göçte istisnalar dışında aileler göçe konu olmaktadır.²

Göçü açıklayan en temel teoriler “itme” ve “çekme teorileri”dir. İtme ve çekme, göç veren ve alan mekanların özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliklerin varlığı bireyleri çeker ya da iter. Reel ücretlerin yüksekliği işçileri çekerken, yüksek işsizlik oranları bireyleri itmektedir.³ İtme teorisini savunanlar, kentleşme ve göçler üzerinde en etkili faktörlerin kırsal alanlardaki geçim ve hayat şartlarının olduğunu, kırsal alanlardaki yokluk ve imkansızlıkların köylüleri kırsal alanlardan kentlere doğru ittiğini, onları geçimlerini kentlerde aramaya zorladığını belirtmektedirler. Bunlara ilave olarak, iletici faktörler de önemlidir. Kitle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması göç kararlarının alınmasında önemli bir etkiye sahiptir.

¹ Zeynep Gökçe Akgür, *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik (1970-1993)*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), s. 42.

² Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, Genişletilmiş 8. Baskı, (İstanbul: Der Yayınları, 1997), s. 155.

³ Jim Millington, “Migration, Wages, Unemployment and the Housing Market: A Literature Review”, *International Journal of Manpower*, V. 15, N. 9/10, (1994), s. 90.

II. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN NEDENLERİ

Sanayileşmiş ülkelerde 18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan kentleşme ve buna bağlı olarak göç hareketleri, gelişmekte olan ülkelerde 1950'li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Ülkemizde de 1923'ten 1950'li yıllara kadar, güçlü bir kentleşme ve göç hareketine rastlanmamaktadır.

Her ne kadar aşağıda daha detaylı bir şekilde ele alınacaksa da, Türkiye'nin özel şartları düşünüldüğünde, göçü doğuran genel sebepler şöyle sıralanabilir:

- 1- Genel nüfus içinde genç yaş grubunun kalabalık oluşu.
- 2- Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik ve yanlış tarım politikaları.
- 3- Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme (kişilerin eğitim seviyesi ve göç etme olasılığı arasında olumlu bir korelasyon vardır)⁴.
- 4- Eğitim yoluyla meslek edinme.
- 5- Refahın artışı.
- 6- Ekilecek arazinin darlığı ve miras yoluyla toprağın parçalanması.
- 7- Tarımda makineleşme.
- 8- Kan davaları, can ve mal güvenliğinin zedelenmesi.
- 9- Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi.
- 10- Ulaştırma ve haberleşme ağının genişlemesi ile kitle haberleşme araçlarının etkinliğinin artması.
- 11- Kır bölgelerinde değer hükümlerinde meydana gelen değişimler.
- 12- Mevsimlik göçler.
- 13- Doğal afetler dolayısıyla mecburi yapılan göçler(deprem, su baskını v.b.).
- 14- Çocuklar için daha iyi bir öğrenim arzusu,⁵ 15- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler.⁶

⁴ Alexandros Tassinopoulos and Heinz Werner, "To Move or Not To Move: Migration of Labour in the European Union", **IAB Labour Market Research Topics 35**, (1999), s. 5.

⁵ Birsan Gökçe, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, (Ankara: Savaş Yayınevi, 1996), s. 71.

⁶ DİE, **Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi, 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar**, (Ankara: 1995), s. 44.

1. Bölgesel Dengesizlikler

Göçün temel nedeni, bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklardır. Toplumsal refah dağılımının dengesizliği sonucunda ortaya çıkan göç olgusu, aynı zamanda toplumsal refah dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Çeşitli ülke deneyimleri göstermiştir ki; daha çok az gelişmiş ülkelerde olsa da; hemen hemen tüm ülkeler bölgesel dengesizlikler sorunuyla yüz yüze gelmiştir. Bu durum göçlerin temel nedenlerinden biridir. İster gelişmiş ister gelişmekte olan bir ülke olsun, yaşanan bölgesel dengesizlikler üç kategoride incelenebilir. Bunlar:

- Coğrafi veya tabii dengesizlik,
- Ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik,
- Sosyal dengesizliklerdir.⁷ Bölgesel eşitsizlikler, kırdan kente göçün hem nedeni, hem de sonucudur.

A. Sosyal Dengesizlikler

Göç hareketleri sonucunda göç veren yerler, hem insan gücünü hem de göç edenlerin yanlarında götürdükleri mal varlıklarını, sermayelerini de kaybetmektedirler. Göç ve onun sonucunda oluşan kentleşme, nüfus, genç işgücü, sermaye, beceri ve girişimcilerin yanı sıra kültürel açıdan da göç veren yerlerin fakirleşmesine yol açmaktadır. Göç veren alanların sorunu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri bağlamında, “yoksulluk” şeklinde ekonomik niteliğiyle gündeme gelmekte ve nüfus kaybeden alanlardaki köyler, kadın, çocuk, yaşlı nüfus gibi bağımlı nüfusu barındıran yerler haline dönüşmektedir.

Bölgelerarasındaki bu dengesizlikler kalkınma planlarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu dengesizlikler çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Türkiye için bu faktörler, ortalama yükseklik, iklim gibi fiziki; tarım dışı faal nüfus, işyerlerinin coğrafi dağılışı, banka mevduat oranları, GSYİH içinde bölgenin oranı gibi ekonomik; nüfus yoğunluğu, okullaşma oranı, okur-yazarlık oranı, sağlık göstergeleri gibi sosyal faktörlerdir.⁸

⁷ Ruşen Keleş, “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Adalet Dengesi” **Yedinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 11-13 Kasım 1964**, (Ankara: İskan ve Şehircilik Derneği Yayını No: 2, 1964), s. 4.

⁸ A.e., s. 17-26.

B. Ekonomik Dengesizlikler

Sermaye ve emeğin hareket yönü daima gelişmiş bölgelere doğru olmaktadır. Gelir artış hızı bu bölgelerde daha hızlıdır. Zaten göçlerin temel başlangıç nedeni ekonomik gerekçelerdir. Göçü başlatan kentlerin ekonomik bakımdan gelişmiş olması değil, kırların yetersiz kalmasıdır. Buna ilave olarak gelişmiş bölgelerin gelişmişlik düzeyleri de göç hareketini teşvik etmektedir. İç göç kararının, daha çok göç alan yörelerdeki yüksek gelir düzeyinden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Çok çeşitli ve iç içe geçmiş nedenleri olmakla beraber, iktisadi güdüler, göç kararlarının anlaşılmasında temel öneme sahiptir.⁹ Yüksek işsizlik ve daha fazla kazanç elde etme ümidi göç olayını teşvik etmektedir.¹⁰ İşsizlik, göçü üç şekilde etkileyebilir. Bunlardan birincisi, işçinin kişisel durumuyla ilgilidir. İşsiz bir insan, iş sahibi bir insana göre göç etmeye daha meyillidir. İkincisi, işçinin yaşadığı bölgede yüksek bir işsizlik oranı mevcut ve bölgelerarası işsizlik farkı yüksek ise, göç olasılığı daha yüksektir. Üçüncüsü, ülke genelinde yüksek oranlı işsizlik mevcut ise, göç olasılığı daha azdır.¹¹ İlave olarak, hane halkının göç kararı vermesinde kazancın etkisi, herkes için; özellikle evli çiftler ve bekar erkekler kadar, bekar kadınlar için de önemlidir.¹²

Kırsal kesimdeki istikrarsız istihdam ve gittikçe kötüleşen sosyo-ekonomik şartlar, kırsal kesimden kentlere yönelik hızlı göç artışının ana sebebidir. Kırsal kesimdeki gençlerin çoğunluğu işsizdir veya eksik istihdam altındadır. Çok yetersiz bir gelire sahip kırsal kesim gençliği, sosyo-ekonomik yönden de gelişme imkanına pek sahip değildir. Kentlere göç eden gençlerin büyük bir kısmını daha çok bu nitelikteki gençler oluşturmaktadır.¹³ Ayrıca, işsizlik nedeniyle yükselebilecek suç oranları ve işsizlerin çocuklarının yeterli eğitim alamaması

⁹ Emilio A. Parrado and Marcela Cerrutti, "Labor Migration Between Developing Countries: the Case of Paraguay and Argentina", *IMR*_Vol: 37, Number: 1, (Spring 2003), s. 103.

¹⁰ Tiiu Paas, Raul Eamest, Marit Room, Rena Selliov, Anne Jurgenson and Jaan Masso, "Labour Flexibility and Migration in the EU Eastward Enlargement Context: The Case of Baltic States", *Ezoneplus Working Paper No: 11*, (September 2002), s. 49.

¹¹ A. C. Pissarides and J. Wadsworth, "Unemployment and the Inter-Regional Mobility of Labour", *The Economic Journal*, Vol. 99, No: 397, (September 1989), s.739

¹² Joyce P. Jacobsen and Laurence M. Levin, "The Effects of Internal Migration on the Relative Economic Status of Women and Men", *Journal of Socio-Economics* 29, (2000), s. 291.

¹³ Sedat Murat, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46. Cilt, 38/13-93, (1996), s. 319.

sorunu, hem toplumların hem de bireylerin geleceğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.¹⁴ Bunlara ilave olarak, işsizliğin bireyler üzerinde sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlara neden olduğu da bilinmektedir.¹⁵

2. Hızlı Nüfus Artışı

Doğurganlık oranının artması ve ölüm oranının düşmesi, nüfus artışını belirleyen iki temel faktördür. Nüfus artışı, bu iki sebep yanında göçlere bağlı olarak da değişmektedir. Göçlerin temel nedenlerinden birisi olan hızlı nüfus artışları az gelişmiş ülkelerde, bölge bazında ise gelişmemiş bölgeler ve kırsal alanlarda yüksek orandadır.

Türkiye'de 1960 başlarına kadar nüfus artış hızını yükseltici, 1960'lardan sonra ise nüfus artış hızını düşürücü politikalar izlenmiş ve bu doğrultuda gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.¹⁶ Günümüzde nüfus artış hızı, batı bölgeleri başta olmak üzere ülkemizde düşmektedir; fakat yine de göreceli olarak yüksektir. Yıllık nüfus artış hızı bölge bazında ele alındığında, kentlerde artış oranı en fazla olan bölgeler G. Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'dir. Diğer bölgelerde kentsel nüfus artış hızları hemen hemen aynıdır. Büyük kentlerde yüksek oranda nüfus artış hızı vardır. Kırsal alanlardan farklı olarak, büyük kentler doğumlar ve ölümlerle değil, göçlerle büyümektedirler.¹⁷

3. Tarım Kesiminin Yapısı Ve Makineleşme

Türkiye'de yaşanan hızlı nüfus artışı ve bu artışa paralel olarak tarım kesiminde hızlı bir mekanizasyona gidilmesi, kırsal kesimde daha önceden var olan dengenin bozulmasına ve yapısal dönüşümün başlamasına sebep olmuştur.

Türkiye'de göçün temel sebeplerinden biri olarak algılanan ve kırdan kopuş sürecini başlatan olgu, tarımsal alanların artık ihtiyaçlara cevap vermemeye başlamasıdır. Topraktan

¹⁴ S. Blount, "Unemployment and Economic Voting", *Electoral Studies*, Vol.21, (2002), s. 93.

¹⁵ Thoroddur Bjarnason ve Thordis J. Sigurdardottir, "Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries", *Social Science & Medicine*, Vol.56, (2003), s. 973.

¹⁶ Sedat Murat, "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Nüfus Yapısı", *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkisi*, Ed. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, (İstanbul: Elif Kitabevi, 2002), s. 61.

¹⁷ TÜSİAD, *Türkiye'nin Fırsat Penceresi, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, (İstanbul: TÜSİAD Yayın No: -T/99-1-251, 1999), s. 70.

kopmanın nedeni ise, makineleşme, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve entansif tarıma geçiştir. Tarımda modern üretim araçları ve makinenin tarıma girmesi, üretimin her aşamasında ilkel yöntemlerin terk edilmesi, buna karşılık üretimi etkileyen yeni girdilerin önemli oranda kullanılması, tarımda ihtiyaç duyulan işgücü miktarını azaltmaktadır. Tarım sektörü Türkiye ekonomisinde hala oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Nüfusun büyük oranda tarım sektöründe istihdamına rağmen, milli gelirden tarım sektörünün aldığı payın düşüklüğü, göçün önemli nedenlerinden birisidir. Tarım sektörünün milli gelire katkısının, tarımda çalışan nüfusa göre milli gelirin çok altında (%15) kalması nedeniyle, bu göç süreci haklılık da kazanmaktadır.¹⁸

4. Ekonomi Politikalarının Yetersizliği

Kır ve kentte gelir dağılımını etkileyen ekonomik ve sosyal politikalar nüfusun coğrafi dağılımını etkilemektedir. Ekonomik sistemin mantığına ve politikalarına uygun bir biçimde tarım, sanayi, eğitim, ulaşım, sağlık, istihdam ve başka iktisadi faaliyet alanlarında ve ülke, bölge, il, ilçe, köy gibi değişik düzeylerde uygulanan politikalar, kır-kent dengesinin yönünü de belirlemektedir. Bu politikalar; sosyal altyapı harcamalarının dağılımı yoluyla uygulanmakta ve kır-kent ile az gelişmiş-gelişmiş bölgelerin dengelerini değiştirmektedir. Devletin bu politikalarla ekonomik hayata müdahalesi, Türkiye’de sanayileşmenin ilk dönemlerinde kamu yatırımlarının çeşitli bölgelere dağıtılması politikasına rağmen, özel sektör yatırımlarının daha rantabl görünen Batı Anadolu’yu tercihi, bu alanların işgücü talebini artırırken, işgücü arzının da buralara akımını sağlamıştır.

Geri kalmış ve gelişmekte olan yerlere yapılacak doğrudan yatırımlar, kentsel işsizlik sorununun çözümüne yardım edebilir. Üstelik uygun politikalar, yerinde ücret politikalarının oluşmasını, serbest ticaretin artmasını ve iç mobilitenin azaltılmasını sağlayacaktır.¹⁹ Ayrıca, az gelişmiş bölgelere yatırım yapacaklara TEK, THY, PTT ve DDY gibi kurumlar tarafından özel indirimler uygulanması önemlidir.²⁰

¹⁸ Yıldırım Koç, Türkiye’de İşçi Sınıfının Yapısı, (Çevrimiçi) www.turkis.org.tr/iscisinifi.htm.

¹⁹ John Gilbert and Edward Tower, “Protectionism, Labor Mobility and Immiserizing Growth in Developing Economies”, *Economics Letter* **75**, (2002), s. 139.

²⁰ Eyüp Bedir, *Kalkınma Öncelikli Yörelere (Temel Sorunlar ve Öneriler)*, (Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No: Genel 277; BÖM: 23, 1994), s. 67.

Başka değinilmesi gereken bir nokta, son zamanlarda devletin küçülmesi, özelleştirme gibi kavramların sıkça gündeme oturmasıdır. Kırsal kesimdeki kamu kuruluşlarının tasfiyesi veya özelleştirilmesi, burada bir işsizler ordusunu ortaya çıkaracaktır. Bu durum yoksulluğu artıracak ve kentsel alanlara göçü hızlandıracaktır.

5. Siyasal Nedenler Ve Terör

Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren, Türkiye'nin metropol alanlarına ve yurtdışına yönelen bir göç dalgası söz konusu olmuştur. Kalkınmamışlık sorunu ile iç içe yaşayan Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgeleri'nde son yıllardaki göçü kamçılayan en önemli sorunlardan birisi terör olgusudur.

Bu istem dışı ve zorunlu göçler çok değişik sonuçlar ortaya çıkarmakta ve bölgede 1980 öncesi yaşanan gönüllü göçten farklılıklar içermektedir. Gönüllü göçler, aileden bir birey ya da bireylerin öncü olarak önden gidip iş bulması, daha sonra ise tüm ailenin tedrici olarak göç etmesi şeklinde gerçekleşirken, zorunlu olarak yapılan göçlerde köyden, topraktan bir kopuş yaşanmaktadır. İnsanların göçtükten sonra dönüp arkasına bakacağı topraktan başka bir şey kalmamaktadır. Köylüler, köyleriyle bağlarını tamamen koparmakta, göçene ekonomik bir destek fonksiyonu gören köyün desteğinden de mahrum kalmaktadır.²¹ Yine, bu göçler, gönüllü göçlerin aksine kiteseldir. Güvenlik gerekçesiyle ilk ulaşabilecekleri güvenli bölgeyi tercih etmişlerdir. Göçenler genellikle akrabalık ilişkilerini kullanarak ve onu baz alarak göçmüşler, başta barınma sorunu olmak üzere, sorunlarını bu şekilde çözmeye çalışmışlardır.

III. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ DÖNEMLERİ

Dönemler arasındaki oranlarda farklılaşma olsa da, uzun yıllardır kırdan kente doğru bir akım olduğu açıktır. Bu dönemler: 1923-1950 dönemi, 1950-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980'den günümüze olarak ayrılabilir. 1923-1950 döneminde iç göç olgusunun önemsiz sayılacak kadar az sayıda olduğu söylenebilir. Bu dönemde kırdan kente ve kentten

²¹ Sema Erder, "Köysüz 'Köylü' Göçü", **Görüş**, (Şubat-Mart 1998), s. 25-26.

kente cılız bir göç söz konusuydu. Bu göç hareketlerine, sonraki dönemlerle karşılaştırılmayacak kadar küçük gruplar katılıyordu.²²

1950-1960 döneminde, kır-kent nüfus dağılımları değişmiş ve 1950 yılında nüfusun dörtte biri kentlerde yaşar iken, kentli nüfus oranı on yılda % 30,54'e yükselmiştir. Bu zaman diliminde kent nüfusu Türkiye ortalamasının iki katı artmıştır. Bu oranlar, kırdaki azalan nüfus artışları ile birlikte düşünüldüğünde, yoğun bir göç hareketinin yaşanmakta olduğunu anlatmaktadır. 1940'lı yıllardan sonra Marshall Yardımı gibi Batı'dan gelen maddi katkıların da etkisiyle kapitalistleşme ve modernleşme, kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuşu, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü gereksinimini yaratmıştır.²³ Bu dönem, köyden ve köylülükten hızla kopma dönemidir. 1950-1960 döneminin temel özelliği, göç alan yerlerin günümüzde metropol alan olarak tanımlanan iller olmasıdır.²⁴ İstanbul dışındaki iller çevrelerinden göç alırken, İstanbul uzak alanlar için çekim merkezi olmayı sürdürmüştür. Diğer yandan, bu dönemde uygulanan ekonomik politikalar sonucu, yabancı sermaye gelişi hızlanmış, tarımsal üretim artmış, ticaret kesimi kredileri bollaşmış, kentlerde küçük ve orta boy işletme sayısı artmıştır.²⁵ Ayrıca, bu dönemde göç edenler daha çok erkek nüfustur.²⁶

Kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki dönüşümlerin iç göçe damgasını vurduğu dönem, 1960 ile 1980 arasındaki dönemdir. Sanayi toplumu olma yolunda hızlı bir ilerleme kaydedemeyen Türkiye'de, kentsel alanlar, hızla akan kırsal nüfusu aynı hızla emme gücüne sahip olamamışlardır. Hem kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş, hem de kentsel alanlar gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunu sağlayamamıştır. Sonuç olarak gecekondularda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerden geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline

²² Ahmet İçduygu ve İbrahim Sirkeci, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 250-251.

²³ Ahmet İçduygu ve İbrahim Sirkeci, "Bir Ülke, Bir Aile ve Birçok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 269.

²⁴ Ayda Eraydın, **Türkiye'de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi**, (Ankara: DPT Yayını No: 1744, 1981), s. 11-12.

²⁵ Mümtaz Peker, "Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 296.

²⁶ Sami Öngör, "Türkiye'de İç Göçler Karşısında Yüzbinden Fazla Nüfuslu Şehirlerin Durumu", **AÜ SBF Dergisi**, C. XX, No: 1, (Mart 1965), s. 264.

gelmiştir. Bu göçmen kitlesi, oluşan göç ağı ile birlikte göç dalgalarının sürekliliğini sağlamıştır.

1960-1970'lerde kır-kent göçü başat göç türü iken; 1970'lerin sonundan itibaren kent-kent göçü başlıca göç türü olmaya başlamıştır.²⁷ Bu dönemde, metropoller haricindeki göç alan iller, artık göç vermeye başlamıştır.

1980'den günümüze olan dönemde, güdülen ekonomik politikalar ve rant gelirlerinden ötürü, sistemde sosyal sınıflar açısından hızı farklı olmak üzere dikey hareketlilik (statü değişimi) ihtimali oluşmuştur. Dikey hareketlilik bir noktada yatay hareketliliği desteklemiştir. Böylece, 1980 sonrasında nüfus ve sermaye hareketi hızlanmıştır. Ne var ki, kentsel iş piyasasında göçmenlerin işgücünü değerlendirebilecek iş olanakları teknoloji yoğun yatırımlardan dolayı azalırken, güvencesiz, süreksiz, düşük gelirlili vb. işlerde çalışanların oranı artmıştır.²⁸

1980'li ve 1990'lı yıllarda Türkiye, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme gibi kavramlarla tanışmıştır. Bu arada, modernleşmenin “küreselleşme” adı verilen süreçle algılanır oluşu, Türkiye'nin bir yandan uluslararası düzeyde, diğer yandan ise ulusal düzeyde yeni sorunsal alanlarla karşılaşmasını gündeme getirmiştir. “İletici” etkenlerle açıklanan göç tipi daha çok bu dönemde belirginleşmiştir. Diğer yandan, bu dönemde Doğu ve Güneydoğu'dan hem can-mal güvenliği olmadığı için, hem de terör sebebiyle birçok insan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç çerçevesinde önemli oranda nüfus, önce daha güvenli görünen Diyarbakır, Van gibi civar illere, daha sonra da İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa başta olmak üzere, Batı ve Orta Anadolu'ya göç ederek, söz konusu yerlerin zaten var olan kentsel sorunlarını olağanüstü boyutlarda artırmıştır.²⁹

1980'lerin başında % 56 - % 44 olan kır-kent dengesi, 2000 yılındaki verilere göre % 35 - % 65 olarak değişmiştir. Artık Türkiye'de yöreler arasında nüfus artış hızları daha da belirginleşmiş, büyük kentler tek çekim merkezi olma niteliklerini bir ölçüde kaybetmiştir. Göçlerin yönü, gelişme potansiyeli yüksek bölgesel merkezlere kaymıştır.³⁰

²⁷ İçduygu ve Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi...”, s. 252.

²⁸ Peker, a.g.e., s. 301.

²⁹ İçduygu ve Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi...”, s. 253.

³⁰ TÜSİAD, a.g.e., s. 86.

IV. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN YÖNÜ

Türkiye'de göçün yönü, az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmemiş kırsal alanlardan ve bölgelerden, gelişmiş kentsel alanlara ve bölgelere doğrudur. 1980'lerle birlikte, Türkiye nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir döneme girilmiştir. Türkiye'de 1950'lerde başlayan iç göç süreci, temel olarak kırdan kente bir süreç olarak görünse de, tek göç şekli bu değildir. İç göç, kırdan kente, kentten kente, kentten kıra, kırdan kıra biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu tür göç hareketlerinin neden ve sonuçları farklıdır.³¹

Türkiye'de göçler iki önemli tipte olmaktadır. Göçlerin akışı ya doğrudan doğruya son yerleşme yerine ya da adım adım göç şeklinde yani kademeli olarak gerçekleşmektedir. Birinci tip göçte insanlar, hiçbir ara yerleşim merkezine uğramadan doğrudan büyük kentlere ya da son kalacakları kente giderken; ikincisinde ara basamakları oluşturan kentler aşılma yani en yakın veya en küçük kentlerden başlayarak adım adım büyük kentlere yaklaşılmakta ve son aşamada da büyük kente yerleşilmektedir.³²

Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkından dolayı yaşanan göçler;

- 1- Coğrafi olarak doğudan batıya yaşanan göçler,
- 2- İç illerden kıyı illere doğru yaşanan göçleri kapsamaktadır.³³

V. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN SONUÇLARI

Göç ile bir yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi kalmaktadır. Bu da net göç veren³⁴ yerlerin gelişme hızlarını olumsuz etkilemektedir. Kişinin yer değiştirmesi, onun sadece bir üretim faktörü değil, aynı zamanda da bir tüketici olduğu göz önüne alınırsa, göç veren yörelerin pazar olarak görece avantajlarını kaybetmekte oldukları, bunun da gelişmeyi bir başka yoldan etkilediği ortaya çıkar.

³¹ İhsan Sezal, "Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), s. 150.

³² İhsan Sezal, **Şehirleşme**, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992), s.56.

³³ Bozkurt Güvenç, "Göç Olgusu ve Türk Toplumunu", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), s. 24-25.

³⁴ Net Göç: Alınan göç miktarı ile verilen göç miktarı arasındaki farktır.

Göç veren yerler var olan kaynaklarını göçle kaybederken, göç alan yerler bu kaynaklara sahip olmaktadır. Öte yandan, köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması, onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu kısa sürede gerçekleşen bir olgu değildir. Birkaç nesil içinde gerçekleşmektedir.³⁵

Ülkemizde yaşanan göçlerin birçok sonucu olsa da; aşağıdaki gibi tasnif edilebilir. Bunlardan birincisi özellikle büyük kentlerimizde meydana gelen hızlı ve çarpık kentleşme, ikinci ortaya çıkan etki, kentlerin göçle gelen insanlara yetecek konut miktarını karşılayamamasından kaynaklanan konut sorunu ve gecekondulaşma, üçüncüsü kentlere gelen insanların geldikleri kentin işgücü piyasasına ve istihdam yapısına olan etkileri, iç göçlerin ortaya çıkardığı dördüncü sorun kişilerin geldikleri kentlere ekonomik ve sosyal açıdan uyum sağlamamaları sonucunda oluşan kentlileşme sorunu ve son olarak da insanların kente zihinsel olarak ne derece uyum sağladıklarının bir göstergesi olan sosyal yapı değişimleridir.

1. Hızlı ve Çarpık Kentleşme

Kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan, geniş anlamda bir tanımı şöyle yapılabilir: Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci.³⁶ Modern anlamda kentleşme, sanayileşmeyle birlikte başlamıştır. Bu bağlamda, “Kentleşmeyi doğuran Sanayi Devrimi, kendinden başka ikinci bir devrim daha yaratmıştır. Bu da kentsel devrimdir.”³⁷

Çarpık kentleşme hava kirliliği, gürültü kirliliği ve çevre kirliliği oluşturmasının yanında tarihi yapıyı ve tabiatı yok etmektedir. Hızla büyüyen kentlerde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam için temiz ve yeterli suyun sağlanması, havanın kirlenmesinin engellenmesi, kentsel

³⁵ İlhan Tekeli, “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, *Türkiye’de İçgöç*, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 17.

³⁶ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, 7. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), s. 21-22.

³⁷ Zeki Parlak, “Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Dönüşüm”, *Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu, 17-19 Şubat 1999, C: 1, Kent ve İnsan*, (İstanbul: 1999), s. 70.

yönetimlerin gücünü aşan finans kaynaklarına sahip olunmasını gerekli kılmaktadır. Sağlıklı bir yaşam için gerekli olan kanalizasyon gibi hizmetlerin sağlanamaması, insanları sağlıklı çevrenin yarattığı hastalıklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla yaşam süresini etkilemektedir. Kentlerin giderek daha da büyümesi sonucunda, kentsel alanlar için kullanılan topraklar tarım alanlarını daraltmakta, sanayi için harcanması gereken tasarruflar arsa spekülasyonuna gitmektedir.

2. Konut Sorunu ve Kent Hukuku Dışı Kentleşme: Gecekondulaşma

Gecekondu, hızlı ve düzensiz kentleşmenin görüldüğü yörelerde ortaya çıkan, kamuya veya özel şahıslara ait tapulu arazide kısa sürede yapılabilen, alt yapısı yetersiz bir konut tipidir.

Türkiye’de kırdan kente kitlesel göç olgusu ile tanışılan 1950’li yıllarda, bu sürecin beraberinde getirdiği sarsıntılarla baş edebilmeyi sağlayacak bir dizi mekanizma ortaya çıkmıştır. Kitlesel göç olgusunun sarsıcı etkilerini hafifleten en temel kurum gecekondu olmuştur. Gecekondulaşma, kırdan kente göçen nüfusun temel konut edinme biçimi olarak Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarında ortaya çıkmış ve 1950’lerde de kurumsallaştırılmıştır. Nazım planı bulunmayan arsa ve bina spekülasyonu şaşırtıcı boyutlara ulaşmış, zaman içerisinde gecekondu nitelik değiştirerek, çok katlı kentsel konutlara dönüşmüştür.³⁸ Bugün gecekondulaşma, kentsel alanlarda barınacak bir yer bulmanın ötesinde bir anlam kazanmış, kentte oluşan rantlara el koyma mücadelesinin bir aracı haline gelmiştir.

Ülkemizde 1980’li yıllarda özellikle göç alan kentlerde hızla büyüyen gecekondu artışını sınırlamak ve artan konut ihtiyacını en ekonomik yolla karşılamak üzere “Toplu Konut İdaresi” kurulmuştur. Fakat daha sonra çıkarılan imar afları bu çalışmalarını olumsuz etkilemiştir.³⁹ Gecekonduların, devletin çeşitli zamanlarda sağladığı sosyal konutlardan daha pahalı olduğu, fakat gecekonduyunun tercih edilmesinde sosyal konut ve gecekondu arasındaki işlev farkının rol oynadığı görülmektedir. Sosyal konut sadece konut işlevi görürken,

³⁸ Asuman Yücel, **Büyükşehir Yönetimi, İstanbul İçin Model ve İçgöçlerin Yönlendirilmesi**, (Ankara: DPT Yayını, 1994), s. 1.

³⁹ Arife Karadağ, “Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 75, Sayı: 441, (Aralık 2003), s. 160.

gecekondu Türkiye'deki kentleşme süreci içinde çeşitli işlevler yüklenmektedir. Bunlar; mülkiyet aracı olma, tasarruf aracı olma, sosyal güvenlik aracı olma, kırsal kesim değerlerini koruma aracı olma, tarımsal ve marjinal üretim yeri olma vb. işlevlerdir.⁴⁰ “Gecekondu bir zorunluluğun, bir umutsuzluğun, bazen de bir umudun yerleşme düzenine yansımalarıdır.”⁴¹

3. İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri

Her ülkede sanayileşme sürecinde iç göçlerle karşılaşmıştır. Bunun sonucunda kırsal alanlar genç ve dinamik nüfus kaybına uğrarken, kentler de suni olarak büyümektedir. İşgücü piyasasına etkileri bakımından iç göçler Türkiye'de üç farklı döneme ayrılmaktadır. Bunlar:

Birinci dönem, 1940'ların ikinci yarısından 1960'lara kadar olan dönemdir. Temel özelliği, tek bir işgücü piyasasının olmasıdır. Göç daha çok mevsimlik ve geçicidir. Bu dönemde göç edenler doğrudan piyasaya entegre olabilirken, kentleşme ve sanayileşme temel devlet politikası halini almıştır.⁴²

İkinci dönem ise, 1980'lere kadar uzanan dönemdir. Bu dönemde işgücü piyasasında çifte pazar oluşmuştur. Gecekondu artmış ve kentlerdeki istihdam imkanları göçmenleri ememeyeceği bir noktaya varmıştır. Bu durum marjinal ve enformel sektörlerin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bu dönemde ikincil pazarı besleyen göçenlerin varlığı, tüm sektörlerde ucuz işgücü sağlamak, taklit üretim v.b. yoluyla arz açığını kapamak, seyyar satıcılık, kapıdan kapıya satış yöntemiyle dağıtım olanakları sağlamak, iç talebin sürekli artırılması, kırdan oluşturduğu birikimi kente aktarmak gibi fonksiyonları görmüştür.⁴³ Bu dönemde, gecekonduya yaşayan nüfus, kentte kalış süreleri arttıkça örgütsüz marjinal işlerden, örgütlü sürekli işlere geçmektedir.⁴⁴ Göç alan yerlerdeki bu ikili işgücü piyasası, ikincil piyasanın ilk zamanlarda gittikçe yöreselleşmesine, zamanla da etnikleşmesine yol açmıştır.

⁴⁰ Kemal Kartal, “Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 16, S. 4, (Aralık 1983), s. 102.

⁴¹ Akgür, a.g.e., s. 85.

⁴² Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydıngün, “Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi”, **Türkiye’de İçgöç**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 234.

⁴³ İçduygu, Sirkeci ve Aydıngün, a.g.e., s. 234-235.

⁴⁴ Birsen Gökçe, v.d., **Gecekondu Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, (Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993), s. 345.

Üçüncü dönem ise, 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu dönemde işgücü piyasası gittikçe parçalanmaya başlamıştır. Kır-kent göçü sürmekte fakat kent-kent göçü artmaktadır. Vasıf seviyesi ile göç etme oranı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Beyaz yakalı işçilerin pazarlık gücüne sahip olması, iş fırsatlarını daha cesaretle takip etmelerini sağlamaktadır.⁴⁵ Yeni göç edenler, ilk dönemlerdeki göç edenlerden daha niteliklidirler ve pazarlık gücüne de sahiptirler. Doğrudan birincil piyasaya yönelmektedirler. Bu durum, göç edenleri, yerleşik çalışanlar üzerinde yedek işgücü deposu olarak bir baskı unsuru haline getirmiştir.⁴⁶

Kente gelen tarımsal işgücünün kentsel işgücüne dönüştürülmesi gerekmektedir. Bunun için bu işgücünün eğitim ve uzmanlaşmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç, mesleki ve teknik eğitimle sağlanmaktadır. Böylece, bu kişilere meslek kazandırılmaktadır. İstanbul gibi sanayi ve hizmetler sektörünün geliştiği kentlere göç edenler, genellikle düşük vasıf gerektiren işlerde istihdam edilmektedir. Özellikle kadınlar tekstil, el işçiliği gibi işlerde çalışmaktadır. Benzer durum birçok gelişmekte olan ülkede vardır. Son yıllarda özellikle imalat sanayi başta olmak üzere her alanda büyük bir atılım yapmakta olan Çin’de de kadınlar genellikle bu tür işlerde çalışmaktadır. Çin’de ağır kentsel göçün yaşandığı bölgelerden ağır sanayinin olduğu bölgelere erkek ağırlıklı, tekstil ve el işçiliği gibi üretimin çok olduğu yerlere ise kadın ağırlıklı göç yaşanmaktadır.⁴⁷ Çin’de uygulanan Hukou Reformu, emek hareketliliği ve kentleşmenin temelini oluşturmaktadır. Son yirmi yılda, emek hareketliliği, emeğin kırsal ve kentsel alanlarda iyi dağılımına ve ekonomik büyümeye önemli katkılarda bulunmuştur.⁴⁸

Göç, kente göçmüş çekirdek ailenin sadece erkeklerini değil, diğer bireylerinin de çalışma hayatına girmelerine sebep olmuştur. Göç, yüksek oranlı işsizlik, artan yoksullaşma ve gelir dağılımı adaletsizliği ve eğitimin maddi getirilerinin iyice azalması, çocuk emeğinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

4. Kentleşme Sorunu

⁴⁵ Ashok Parikh and Michiel van Leuvensteijn, “Interregional Labour Mobility, Inequality and Wage Convergence”, *Applied Economics*, 35, (2003), s. 940.

⁴⁶ İçduygu, Sirkeci ve Aydınğün, a.g.e., s. 236.

⁴⁷ Michael C. Seeborg, Jin Zhenhu and Zhu Yiping: “The New Rural-Urban Labor Mobility in China: Causes and Implications”, *Journal of Socio-Economics*, Vol: 29, Issue 1, (2000), s. 41.

⁴⁸ Cai Fang, *Migration and Socio-Economic Insecurity: Patterns, Processes and Policies*, ILO, (Geneva: 2003), s. 20.

Kentleşme, kentleşme sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir. Kentleşmenin iki yönü bulunmaktadır; 1- Ekonomik bakımdan kentleşme: Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin geçimini tamamen kentte ya da kente özgü işlerde sağlamasıdır. 2- Sosyal bakımdan kentleşme: Sosyal bakımdan kentleşme, kır kökenli insanların çeşitli konularda kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimsemesidir.⁴⁹

Kırdan kente göç edenlerin kente uyum sağlayacak donanımları (eğitim, uzmanlaşma, iş bölümü, barınma imkanı) olmadığı gibi, göç ettikleri yaşam alanlarını tanımamakta ve bir uyum sorunu yaşamaktadırlar. Bu nedenle özellikle düşük gelir gruplarında akrabalık, hemşerilik, komşuluk ilişkileri gibi birincil ilişkiler sürmektedir. Bu süreç de, çeşitli şekillerde etkili olan patronaj ilişkisi oluşturmaktadır.⁵⁰

Kente gelen kişi, kırsal alanla bütün bağlarını kopartmasa bile artık kentlidir. Çeşitli konulardaki düşünce ve davranışları değişmektedir. Yeni bir çevreye girmekte, yeni bir toplumsal konum ve statü elde etmektedir. Kente göç, bireyin çevresini değiştirmesine, yeni ve daha üst bir sosyal statü kazanmasına, meslek ve gelir düzeyinde değişikliğe. yani onun yaşadığı tüm toplumsal ilişkilerinde değişimlere, bireysel ilişkilerinde farklılaşmalara yol açmaktadır. Kentleşme, bireyin değer ve tutumları iki aşamada değişime uğratmaktadır. Öncelikle kentsel ortamda geleneksel tutum ve eski alışkanlıklar etkisini yitirmekte, ikinci aşamada ise yeni kültür ve davranış kalıpları ve tutumları öğrenilip benimsenmektedir. Kentleşme, bu açıdan kentleşmenin toplum içinde en somut değişme olması yanında, bireydeki en önemli değişmeyi de göstermektedir.⁵¹ Yetmişli yıllarda göçmenler, kentlilerle bilgilerinden yararlanmak ve medeni olmak için ilişki kurmak isterken, doksanlı yıllara gelindiğinde iyi yaşama arzusu ön plana çıkmıştır.⁵² Bunun yanında, kente uyum sağlayamayıp geri dönenler de bulunmaktadır. Kentte iş bulamayan, barınamayan kişiler

⁴⁹ Kartal, a.g.e., s. 92.

⁵⁰ Mübeccel Kıray, **Kentleşme Yazıları**, 1. Basım, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998), s. 185-187.

⁵¹ İnan Özer, "Bir Alan Araştırması: Kentleşme ve Kent Yaşamı", **Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, I. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 3-5 Kasım 1993, İzmir**, (Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 1994), s. 303-304.

⁵² Tahire Erman, "Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği: 'Niçin Köylüyüz Hala?', **AÜ SBF Dergisi**, C. 51, No: 1-4, (Ocak-Aralık 1996), s. 293.

umutla göç ettikleri “varlı” kentten, “yoklu” köylerine ya da memleketlerine umutsuzca dönebilmektedir.⁵³

5. Sosyal Yapı Değişimleri

Daha önce değinildiği gibi, köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması, onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Bunların kente uyum sağlaması için kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu hemen gerçekleşecek bir olgu değildir. Birkaç nesil gerekmektedir.

Göçlerde akrabalık ilişkileri yanında, hemşerilik ilişkileri de ön plana çıkmaktadır. Kentsel dayanışma açısından hemşerilik grupları, aileden daha geniş ve kapsayıcı bir fonksiyon görmektedir. Ancak, göç edenler ilk olarak hemşerilik ilişkisini kullanmakla birlikte, bu ilişkide rol alan eski hemşeriler düzenlerini kurunca, yeni göçmenler kendilerine bir yük haline gelmeye başlamaktadır. Yeni göç edenler de, eski göç edenlerin yerlerini almaktadır.⁵⁴

Kent hukuku dışında gelişen kentleşme süreci, özellikle büyük kentlerimizde bir uçta “yeni zengin yerleşme alanları”, diğer uçta “yeni yoksul yerleşme alanları” biçiminde somutlaştırılabilecek bir kutuplaşmaya ev sahipliği yapmaktadır.⁵⁵

Yapılan çeşitli araştırmalar, Türk ailesinde de zaman içinde geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir dönüşümün başladığını, 1945-1950’lerde başlayan bu dönüşümün son aşamalarına geldiğini göstermektedir. Bu yapısal dönüşüm, geleneksel ailenin koruyuculuğunun kalkmasına, işsizliğin bireyleri daha çok ve yakından etkilemesine neden olurken, kırsal kesimden kente göçü, bu arada da sosyal hareketliliği kolaylaştırmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, geniş ailenin parçalanmasıyla

⁵³ Robert L. Boyd, “A ‘Migration of Despair’, Unemployment, the Search for Work and Migration to Farms During the Great Depression”, **Social Science Quarterly**, Vol: 83, Number: 2, (June 2002), s. 555.

⁵⁴ Ümit Meriç Yazan, “İstanbul’un Nüfus Yapısı”, **Habitat II Kent Zirvesi: Uluslararası Bilimsel Toplantılar, C. II**, (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını No: 44, 1997), s. 213.

⁵⁵ TÜSİAD, a.g.e., s. 190.

kolaylaşan göçün, bir katalizör etkisi yaparak geniş ailedeki parçalanmayı tamamen hızlandırdığı, sebep ve sonucun karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu.⁵⁶

Türkiye'de iç göç ve kentleşme hareketlerinin, detaylı olarak meydana getirdiği bir başka sorun da, hem köylerde hem de kentlerde ki cinsiyet oranlarının değişmiş olmasıdır. Bunun sonucunda erkeklerin, özellikle de genç erkeklerin kentlerde toplanmaları, önemli sosyal sorunlara yol açmaktadır. Kente gelenler genellikle çok çocuklu ailelerdir ve gecekondularda yaşamaktadırlar. Gecekondu yaşam koşulları, sadece mekansal sorunları değil, aynı zamanda toplumsal özellikler bağlamında da kentlileşme sürecindeki sıkıntıları yansıtmaktadır. Buralardaki altyapı yetersizlikleri, konutların kalabalıklığı, çocukların sosyalleşme sürecinde “kentli” kimliğini kazanmalarına olumsuz etkide bulunmaktadır. Buna ilave olarak, aile içi iletişimde yaşanan kuşaklar arası çatışma ve okullaşma oranlarındaki düşüklük de önemli bir engeldir. Yapılmış olan çalışmalar, gençlerin ekonomik koşulları ile suç oranları arasında bir ilişkinin var olduğunu, özellikle işsizlik ve suça yönelik davranışlar arasında pozitif bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır.

Yoksul köylü göçü için, köyün ulaşılabilir olması, göçün başlangıcında kente yerleşmesine kadar süren, uzun ve çok sorunlu süreçte çok önemli bir yeri vardır. Göçün ilk evrelerinde göç edenin kentte sıkıntıyla karşılaşmaması için, geçimlilik üretimiyle “tarhana ve bulguru” gönderen “köy”, aynı zamanda göç edenin arkasında bıraktığı çoluk-çocuğunun, yaşlısının, hastasının açlıkla karşılaşmadan yaşamasını sağlayabilmiştir. Bu bağlamda “köy” uzun bir süre bağımlı nüfusu tutan bir depo olmuştur.⁵⁷

Köyden kente gelen insanın, kentte kendisini salt maddesel değil, sosyolojik, psikolojik vb. etmenler bakımından da, köyde olduğundan daha zengin, daha iyi durumda görmesi, “göresel zenginlik” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ Köyden kente, özellikle de İstanbul gibi büyükşehirlere göç edenler, kendilerini köydeki durumları ile karşılaştırdıklarında yaşantılarından memnun görünmekte, kendi durumlarını değerlendirirken “Görelî yoksulluk” duymamaktadırlar.

⁵⁶ Gökçe vd.: a.g.e., s. 17.

⁵⁷ Erder, a.g.e., s. 1.

⁵⁸ Mimarlar Odası, **Türkiye’de Kentleşme**, (Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 1971), s. 19.

Diğer yandan, Türkiye’de gerek yoksulluğun gerekse de yoksullukla bağlantılı biçimde sokakta çalışan çocuklar sorununun, göç alan büyük kentlerin önemli bir sorunu olarak kabul edilmesi ise, büyük oranda 1990’lı yıllarla birlikte yaşanan zorunlu göç süreci sonrasına denk gelmektedir. Zorunlu göçü yaşayan aileler için yoksulluk süregelenleşirken; kente tutunamayan ‘yeni yoksulları’ tartışma bu grup üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan bu yeni göç dalgasının geçmişte yaşanan göçlerden en temel farkı zorunlu olmasıdır.⁵⁹

VI. İSTANBUL-AVRUPA YAKASINDAKİ SEMT PAZARCILARINA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

1. Metodoloji

A. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, İstanbul’a ailesiyle veya kendisi göç etmiş ve semt pazarlığıyla işgal eden kişiler ile göçün, göç alan ile göç veren yerler ve özellikle göç alan yerlerin emek piyasası üzerindeki etkilerinin irdelenmesidir. İstanbul gibi büyükşehirlerle gelen bu kişilerin, hem kentsel değerleri edinmeleri, hem de kentsel emek piyasalarına girebilmeleri, göç ettikleri kentlere uyum sağlamaları açısından önemlidir. Bu çalışmada, kentleşmeyle birlikte, bu kişilerin kent hayatına ve emek piyasasına ne derecede uyum sağladıkları incelenecektir.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan sanayileşme, beraberinde iç göç ve kentleşme olgusunu ülke gündemine oturtmuştur. İç göçlerle birlikte çok önemli oranda bir nüfus kentsel alanlara yığılmıştır. Bu durum, hem gelinen hem gidilen hem de göç eden kişiler üzerinde çok farklı ve derin etkiler bırakmıştır. İç göç hareketlerinin gerek göç eden kişiler, gerek ayrıldıkları yerler ve gerekse de gittikleri yerler üzerindeki etkilerinin bilinmesi, tahmin edilmesi ve buna yönelik tedbirlerin alınmaya çalışılması giderek önemli hale gelmektedir.

⁵⁹ TMMOB, “Zorunlu Göç Raporu”, (Çevrimiçi): www.tmmob.org.tr, 24.02.2007, s. 3-4.

Bu çalışmada, iç göçle gelen kişilerin göç ettikleri kentlerin hayat şartlarına ve kentsel emek piyasasına ne derece uyum sağladıkları incelenmeye çalışılacaktır.

C. Araştırmanın Temel Varsayımı

Bu çalışmanın temel varsayımı, kentte kalış süresi ile kent yaşamına ve kentsel emek piyasasına uyum sağlama arasında doğrusal bir ilişkinin olduğudur.

D. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evreni olarak, İstanbul ili Avrupa yakası dâhilindeki 242 semt pazarında çalışan 19200 kişi hedeflenmiştir. Örneklem olarak bu sayının % 1,5'una, yani 300 kişiye ulaşılmak istenmiştir. Bu rakama ulaşmak için tesadüfi seçim metoduyla 10 adet pazar tespit edilmiş ve her pazarda 30 esnafa anket uygulamak hedeflenmiştir. Anketin güvenilir olması bakımından, 19200 kişi için kabul edilebilir evren büyüklüğü 244'tür.⁶⁰

Sorular hazırlanırken, ön görüşmeler ve teorik çerçeve dikkate alınmıştır. Küçük bir gruba, hazırlanan bu anket uygulanmış, gerekli düzeltmelerden sonra sorulara son hali verilmiştir.

Anket bizzat hazırlayıcı tarafından pazarlarda uygulanmıştır. Toplam 285 kişiye anket uygulanmış, yapılan kontrollerde 11 anket, bazı soruların boş olması, bazı anketlerin de eksik doldurulması gibi sebeplerden dolayı tasnif dışında tutulmuştur. Anket yapılan 274 kişinin 259'uyla anket esnasında ve sonrasında mülakat yapılmıştır. Orijinal bulunan görüşlerden birçoğu daha sonraki mülakatlarda diğer pazarcılara sorulmuştur. Anket 4 haftada uygulanmıştır. 1 anket için denekle geçirilen süre ortalama yarım saat sürmüştür. İlk 20 dakika ankete, son 10 dakika ise mülakata ayrılmıştır.

⁶⁰ Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2004), s. 50.

Bilgilerin tasnif edilmesinde ve dökümünün elde edilmesinde SPSS for Windows istatistik programının 11.0 versiyonu kullanılmıştır. Ankette kullanılan soruların çoğunluğunun kapalı uçlu olması, elde edilen verilerin elektronik ortama aktarılmasında çok büyük kolaylık sağlamıştır. Bu da gerekli hız ve doğruluğu beraberinde getirmiştir.

2. Araştırma Bulguları

Göç edenler, göç kararını verirken, yaşam yerlerini değiştirmenin kendi durumunda; kültürünü, topluluğunu ve belki ailesini terk etmesinden doğacak sakıncaları bastırarak kadar büyük bir düzelme olma ihtimalini göz önünde bulundurmaktadırlar. Yani göç etme maliyeti ile göç sonucunda elde etmeyi umdukları kazançların arasındaki pozitif fark için göç kararı verilmektedir. Göç eden bireyin niteliklerine göre göçü belirleyenler;

1- Yaş,

2- Yetenek (bilgi, beceri, mesleki eğitim, beyin göçü),

3- Cinsiyet (çalışma yaşamında cinsiyet hakimiyetinin dağılımı) faktörleridir.

➤ Araştırma yapılan pazarlarda erkek ağırlıklı bir yapı mevcuttur. İşin ve işyerinin mevcut şartları, pazarcılık mesleğiyle uğraşanların büyük oranda erkek olmasını gerektirmektedir.

➤ Ankete katılan 274 kişi 53 farklı il doğumludur. Kırsal ve kentsel açıdan bakıldığında, her üç kişiden ikisi köy (kırsal alan) doğumludur. Göçün temel nedeni, bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklardır. Toplumsal refah dağılımının dengesizliği sonucunda ortaya çıkan göç olgusu, aynı zamanda toplumsal refah dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.⁶¹ Göçlerin temel nedeni ekonomik gerekçelerdir. Göçü başlatan, kentlerin ekonomik bakımdan gelişmiş olması değil, kırların yetersiz kalmasıdır. İç göç kararının, daha çok göç alan yörelerdeki yüksek gelir düzeyinden etkilendiği anlaşılmaktadır.

➤ Araştırmaya katılan pazarcılar daha çok 30-39 yaş grupları arasında yoğunlaşmaktadır. Kırsal kesimdeki istikrarsız istihdam ve gittikçe kötüleşen sosyo-ekonomik şartlar, kırsal kesimden kentlere yönelik hızlı göç artışının ana sebebidir. Daha önce ifade

⁶¹ Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Taner Kavasoglu. **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, (Ankara: DPT Yayını No:2471, 2003). s. 13.

edildiği gibi kırsal kesimdeki gençlerin çoğunluğu işsizdir veya eksik istihdam altındadır. Çok yetersiz bir gelire sahip kırsal kesim gençliği, sosyo-ekonomik yönden de gelişme imkanına pek sahip değildir; kasabalara göç eden gençlerin büyük bir kısmını daha çok bu tür gençler oluşturmaktadır.⁶²

➤ Araştırmaya katılanların % 85.8'i evli, % 14.2'si ise bekar olduklarını ifade etmişlerdir.

➤ Çalışmaya katılanların 2/3'ü ilkökul mezunudur. Bu oran başta olmak üzere birçok veri Türkiye genelindeki verilerle örtüşmektedir. Fakat İstanbul'a göç edenlerin eğitim durumları biraz farklılık arz etmektedir. Örnek olarak, İstanbul'a gelen kişilerde üniversite - yüksekökol mezunu oranı % 10 civarında iken, bu oranlar Türkiye genelinde yarıdan daha az, pazarcılarda ise 1/10 seviyesindedir. Bu durum pazarcılık mesleğinin, kendi deyimleri ile “en dipteki - en son kalan ya da yapılabilecek iş” olduğuna bir işaret olabilir.

➤ Anket uygulanan bütün pazarcılar çocuklarını okutmaktadır. Araştırmaya katılan pazarcıların eğitim durumları her ne kadar düşük olsa da, özellikle genç kuşakta eğitime karşı olumlu bir tavır mevcuttur. Anket uygulanan bütün pazarcılar çocuklarını okutmaktadır. Okumayanlar ya mezun olan, çalışan veya çalışmayanlar ile yaşı küçük olan çocuklardır. Eğitime karşı olan bu olumlu tavır, gelecek için çocuklarına yönelik planlarına da yansımaktadır. Öyle ki anket uygulanan 274 kişiden 196'sı ile yapılan mülakata göre, “eğitim sizce önemli mi?, imkanlarınız uygun olursa çocuklarınızı ne kadar okutmak istersiniz?” sorusuna, 196 kişinin 70'i en azından 8 yıl bitmeli derken, 68 kişi okuyabildiği kadar okusun, 42 kişi lise mezunu olsun demiş, 16 kişi ise üniversiteyi bitirsin demiştir. Başka bir açıdan, 196 kişinin 126'sı çocuklarının lise ve üstü eğitim almasını istemiştir. Bu çerçevede, deneklerin kentlileşmenin önemli bir boyutu olan eğitime çok değer vermesi ulaşılan önemli bir sonuçtur.

Ayrıca, mülakat yapılan pazarcıların büyük bir çoğunluğu, çok çocuk değil, bakabilecek kadar çocuk olmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.

➤ Çalışmaya katılan kişilerin çok büyük bir bölümü daire tipi evlerde oturmaktadır (% 87,6). Sanılanın aksine, çok az bir kısmı (% 8,4) gecekodu tipi evlerde ikamet etmektedir.

İlk başlarda kırsal alanlardan kentsel alanlara göç edenlerin “başını sokacak bir yer” düşüncesiyle ve o anki şartlar sonucunda elde edilebilecek en ucuz ve hızlı ev tipi gecekodu

⁶² Murat, “Gelişmekte Olan Ülkelerde...”, s. 319.

olmuştur. Bunun sonucunda kentsel alanların dışında gecekondu mahalleleri hızla artmıştır. Günümüzde ise kitle ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, toplumda yaşanan değişim ve dönüşüm, bilinçlenme, insanları kırsal yaşamın uzantısı olan gecekonduya değil, kentsel yaşamın en önemli göstergelerinden birisi olan dairelerde oturmaya teşvik etmiştir.

Kent hukuku dışında yapılaşma da denilen gecekondu, daha çok gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere has bir olgudur. Gecekondu sadece tuğla yığını olma özelliğinin ötesinde, çok daha önemli sosyal ve ekonomik anlam ve etkileri de vardır. Gecekondu, önceleri zorunluluğun getirdiği bir olgu iken, 1980'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan liberal ekonomik politikaların da etkisiyle rant aracı haline gelmiştir. Kentleşmenin önemli bir göstergesi olan gecekondulaşma, toplu konut inşa edilmek suretiyle engellenmeye çalışılmaktadır. Fakat bu rakam hem yoğun göç miktarı, hem de İstanbul'un kendi nüfusunun artış hızının yanında çok komik kalmaktadır.

Apartman dairesinde oturanların % 61,2'si memleketlerine geri dönmeyi düşünmektedir. Bu oran bahçeli-müstakil evlerde oturanlarda % 81, gecekonduya ikamet edenlerde ise % 91,3 gibi çok yüksek bir düzeydedir.

Göç etmedeki amaçlarını gerçekleştirme oranlarına bakıldığında, gecekonduya oturanların % 30'u hayır cevabını vermiştir. Sadece % 8,7'si evet demiştir. Evet diyenlerin oranı bahçeli-müstakil evlerde ikamet edenlerde % 9,1, apartman dairesinde oturanlarda ise % 25 civarındadır.

İlginç başka bir sonuç, kurumsal bir işte, memur veya işçi olmak ister misiniz? yönündeki soru ile ikamet edilen yerler arasındaki ilişkidir. Buna göre, apartman dairesinde oturanların % 79'u, gecekonduya ikamet edenlerin % 83'ü ve bahçeli-müstakil evlerde yaşayanların % 91'i ellerinde imkân olsa memur veya işçi olmak istediklerini belirtmişlerdir.

► Ankete katılan esnafın % 42,7'sinin ikamet ettiği ev kendisine ya da eşine aittir. Kentsel alanlara gelenlerin ilk hedeflerinden biri, kafasını sokacak bir eve sahip olmaktır. Geleneksel dayanışma kalıpları iş ve eş bulma durumunda olduğu gibi, burada da devreye girmektedir.

► İstanbul'a gelmeden önce % 53 oranında anne-babanın yanında bekâr olarak kalan kişiler, İstanbul'a ya evlenerek yerleşmekte ya da burada evlenmektedir. Geline yerlerde geniş aile tipi ikamet % 24,8 iken, bu oran İstanbul'da % 1,5'a düşmektedir. Kırdan kente göç eden ailelerin aile yapıları başta olmak üzere, işlevlerinde, rollerinde ve ilişkilerinde de değişme olmaktadır. Kırsal kesimde genelde hâkim olan geniş aile, kentte çekirdek aileye dönüşmektedir. Kente hâkim olan çekirdek ailenin işlevleri değişmekte, büyük ölçüde daralmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalar, artık Türk ailesinde 1945-1950'lerde başlayan geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye doğru olan dönüşümün son aşamalarına gelindiğini göstermektedir. Bu yapısal dönüşüm, geleneksel ailenin koruyuculuğunun kalkmasına, işsizliğin bireyleri daha çok ve derinden etkilemesine neden olurken, kırsal kesimden kente göçü, bu arada da sosyal hareketliliği kolaylaştırmaktadır. Özellikle, göçün başladığı ilk dönemlerde ailenin erkeklerinin geride bıraktıklarına bakan ve gözetten bir kurum olarak da işlev gören geniş aile, artık göçen kişinin eşini ve çocuklarını da yanına almasıyla tamamen parçalanmış bir niteliğe dönüşmüştür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, geniş ailenin parçalanmasıyla kolaylaşan göçün, bir katalizör etkisi yaparak geniş ailedeki parçalanmayı tamamen hızlandırdığı, sebep ve sonucun karşılıklı etkileşim içinde bulunduğuudur.⁶³

Kırsal alanlardan gelen ailelerde görülen değişmelerden bir tanesi de, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde meydana gelen değişmelerdir. Kırsal alanın kapalı toplumsal yapısında yüz yüze ilişkiler hâkim olduğundan, ailenin akrabalık ve komşuluk ilişkileri ön plandadır. Kentleşmeye koşut olarak, insanların yüz yüze ilişkileri, yerini resmi ilişkilere bırakmıştır. Kent merkezlerine inildikçe, akrabalık ve komşuluk ilişkileri daha da zayıflamış, kimi zaman da böyle bir ilişkiden söz edilemez olmuştur.⁶⁴

► Ankete katılanların çok büyük bir kısmı, gelir getirmek amacıyla evde herhangi bir iş yapılmadığını ifade etmişlerdir.

► Anket uygulanan pazarcıların genel olarak maddi durumları yeterli bulunmamıştır. % 43,8'i, soruya 500-749 YTL arasında bir gelirinin olduğunu belirterek cevap vermiştir. Toplam aylık aile geliri 1000 YTL ve altı olanların oranı oldukça yüksektir. Bunun doğal sonucu olarak, ankete katılanların büyük çoğunluğu tasarruf yapamamaktadır.

⁶³ Gökçe vd., a.g.e., s. 17.

⁶⁴ Feramuz Aydoğan, "Köyden Kente Göçün Ailenin Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri Üzerine Etkileri", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), s. 547.

➤ Ankete katılanların, % 48,9'u daha önce İstanbul'a hiç gelmediklerini belirtmişlerdir. İstanbul'a gelenlerin yaklaşık yarısı ailesiyle beraber gelmiştir. İkinci sırada kendisi önce gelip, daha sonra ailesini getirenler gelmektedir.

İstanbul'a göç edenlerin yerleşmeleri 4 şekilde olmuştur. İlki İstanbul'a ailesiyle beraber gelenler veya İstanbul'da doğanlar, ikincisi önce kendisi gelip-giden ve belirli bir süre sonunda da ailesini yanına alanlar, üçüncüsü yalnız başlarına gelenler ve son olarak da az olsa da önce ailesi sonra kendisi gelenlerdir. Bunların oransal dağılımı ise sırasıyla % 47,8, % 38,0, % 12,7 ve % 1,5'tir.

Dikkate değer bir nokta, gelinen dönemlerdir. Türkiye'de iç göçler önceleri kademeli ve dönüşümlü bir yapıda iken, son yıllarda doğrudan ve kademesiz bir hale gelmiştir. Nitekim, ailesiyle beraber doğrudan kentlere veya büyükşehirlere yerleşenler, yalnız gelip-gidenlerden daha fazla bir orana ulaşmıştır. Hem ailesiyle beraber gelenler hem de yalnız gelenlerde ortak nokta, Marmara depreminden sonra İstanbul'a yerleşmelerin önemli ölçüde azalmasıdır. Diğer bir önemli nokta, kendisi veya ailesinin önce gelip daha sonra ailesinin veya kendisinin sonra gelmesi durumudur. Burada dikkati çeken bir husus, önceleri ilk İstanbul'a gelip-gitme, en sonunda da ailesini getirme aralıkları oldukça uzun iken, iletici faktörlerinin etkisiyle bu aralığın son zamanlarda gittikçe kısalmasıdır. Örneğin 1954–1974 yılları arasında ortalama aralık 20 yıl iken, 1975–1979 yılları arasında ortalama 10 yıl, 1980–1984'te 8 yıl, 1985'ten sonra da ortalama 6 yıl olmuştur.

Anket uygulanan pazarcıların İstanbul'a gelişleri 1980-2000 yılları arasında yoğunlaşmaktadır. Bu yıllar arasındaki göç edenlerin oranı yaklaşık % 75'tir. Burada önemli bir husus, kitle ulaşım ve iletişim araçları denilen iletici faktörlerin etkisiyle hem göç etme aralıkları azalmıştır; hem de göç etme kararını vermek kolaylaşmıştır.

Göç, hem göç alan yerlerde hem de göç veren yerlerde çok derin etkiler yapmaktadır. Çok yönlü değişim ve dönüşüme yol açması sebebiyle, göç hareketlerinin oldukça dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Özellikle İstanbul başta olmak üzere kentler, yoğun olarak yaşanan göçleri kaldıramamaktadır. Bazı kişi ve kuruluşlar tarafından İstanbul başta olmak üzere özellikle büyük kentlere “vize” uygulanması dile getirilmektedir. Tabii ki bu durumun bir çözüm olup-olmayacağı tartışılmalıdır. Fakat göç sebeplerinin ekonomik nedenlere

dayanıyor olması, “memleketinizdeki yaşam şartları iyi olsaydı göç eder miydiniz?” yönündeki bir soruyu akla getirmektedir. Bu konuyla ilgili 228 kişi görüş bildirmiştir. Mülakat yapılan pazarcıların 166 tanesi göçün artık durması gerektiğini, İstanbul’un bunu kaldıramadığını söylemiştir. 62 kişi ise, göçe vize benzeri bir sınırlamanın olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar, İstanbul’a göçün fazla olduğunu, İstanbul’un artık kaldıramadığını kabul etmekle birlikte, yine de kısıtlamaların olmaması gerektiğini söylemişlerdir.

➤ Araştırma bulgularına göre kırsal alanlardan İstanbul’a göçün oranı % 65’tir.

1980’li yıllardan sonra iç göçlerin yönü kentten kentte doğru kaymaya başlamıştır. Büyükşehirler bu göçlerin en önemli hedefi olmuştur. DİE 2000 yılı verilerine göre, Türkiye’de iç göçün yönü % 57,8 gibi önemli bir oranda kentten kente doğrudur. İstanbul’a ait veriler de bu orana yakındır. Bu veriler anket verileriyle pek örtüşmemektedir. Araştırma bulgularına göre kırsal alanlardan İstanbul’a göçün oranı % 65’tir.

	DİE, 2000 Türkiye	DİE, 2000 İstanbul
Kentten kente	% 57,8	% 59,08
Köyden kente	% 17,46	% 19,64
Köyden köye	% 4,68	% 3,1
Kentten köye	% 20,06	% 18,17

➤ Çalışmaya katılanların önemli bir oranı (% 68,2), göç kararı alırken hiç kimsenin etkisinin olmadığını söylemiştir. % 20,8’i akrabaların etkisinin veya teşviklerinin olduğunu belirtmiştir. Göçe ilişkin gözlemler göstermektedir ki göç, seçici bir süreçtir. Bir topluluktan göç edenlerle göç etmeyenler arasında bir farklılık bulunmaktadır. Göç eden kişilerin seçiciliği, öncelikle göç olgusunun fırsatlar sağlamasının yanı sıra, önemli belirsizliklerle karşı karşıya olması ve göç edene bazı maliyetler yüklemesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, göç eden kişi önce bu riski almaya istekli olmalıdır. Ayrıca, göç edebilmesi için göç edeceği yerde kendisinden beklenen vasıflara sahip olmalıdır. Son olarak da, göçü gerçekleştirme becerisine sahip olması gerekmektedir.

Memleketinden çıkıp gelenlerin kentsel alanlarda veya büyük kentlerde karşılaştıkları sorunların başında iş bulma ve barınma sorunu gelmektedir. Hemşeriler ve akrabalar böyle bir durumda önemli bir rol üstlenmektedir. Göç kararı alınması gerçekten zor bir karardır. Etkilenen kişilerin sayısı fazladır. Bu yönüyle memlekete geri dönüş en son düşünülecek bir

çare olarak gözükmektedir. İletişim araçlarındaki ve imkânlarındaki gelişmeler, gidilecek yer hakkında zaten önemli bilgiler ve fikirler sağlamaktadır.

Ailenin göç kararını vermesi ile İstanbul'a gelip-gitme durumu arasında çapraz analiz yapıldığında, "göç etmemde hiç kimsenin etkisi olmadı" diyenlerin % 53'ü daha önce İstanbul'a gelip-gittiklerini ifade etmişlerdir. Arkadaşlarının etkisi olan 7 kişiden 6'sı da daha önce gelip-gittiklerini söylemiştir.

Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde, en önemli göç etme sebeplerinden birisi ekonomik kaynaklı olanıdır. 1980'li yıllarda ekonomik kaynaklı göçler olurken, 1980'li yılların ortalarından itibaren buna terör göçü de ilave olmuştur.

➤ Memleketteki yaşam şartlarıyla şimdiki yaşam şartlarını karşılaştırmaları istendiğinde, % 40,9'u şimdiki durumlarını iyi bulurken; % 42,7'lik grup şimdiki durumlarını kötü bulmaktadır.

➤ % Deneklerin 21,8'i memleketlerinde hiçbir şeylerinin olmadığını belirtmişlerdir. Büyük bir çoğunluğunun ev-tarla-hayvan üçlüsünden bir veya bir kaçına sahip olduğu görülmüştür.

➤ Çalışmaya katılanlardan % 49,3'ü, daha önce çiftçilik-hayvancılık yaptığını ifade etmiştir. İkinci büyük grubu, daha çok kentsel alanlardan gelenlerin oluşturduğu esnaflar (kendi işi olanlar) oluşturmaktadır (% 16,8).

➤ Çalışmaya katılan pazarcılarının % 73,5'i, en önemli göç etme nedenlerinden birisinin gelir yetersizliği, işsizlik ve ekonomik nedenler olduğunu belirtmişlerdir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de iç göçlerin temel sebebi ekonomiktir. Bölgeler arasındaki gelişme farklılıkları iç göçlerin en önemli sebebidir. Bunun yanında yaşam şartlarının iyi olmaması, terör-siyasi olaylar, kan davası gibi faktörler de iç göçün sebepleri arasındadır. İç göçe bu sebeplerden birisi neden olabileceği gibi, birkaçı da birarada olabilir.

➤ İstanbul'a insanlar temel olarak çalışmak, iş bulmak için gelmektedir (% 70,5). Kırdaki kadın emeğinin yaygın olarak kullanılması ve erkeğin, kırsal emek kullanımını çeşitlendirebilme potansiyelinin sınırlı olması nedeniyle, erkek nüfusun köy dışı emek kullanım alanlarına, belirgin bir biçimde mevsimlik olarak kaydığı görülmektedir. Uzun süreli ve uzun mesafeli gurbetçi erkek emeği en azından birkaç yıl içinde kesin göç için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.⁶⁵

⁶⁵ Mehmet C. Ecevit, "İç Göçün Unutulan Kaynakları: Tarımsal Farklılaşma ve Dönüşüm Dinamikleri", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**,

Taşı toprağı altın diyerek İstanbul'a gelen insanlar, çoğu zaman umduklarını bulamamakta, büyük bir hayal kırıklığına uğramaktadır. İstanbul diğer kentlere ve büyük kentlere göre daha fazla göç çekmektedir. Bunun en önemli sebebi Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi ve ili olmasıdır. İstanbul'a insanlar temel olarak çalışmak, iş bulmak için gelmektedir (% 70,5). Bundan başka, özellikle gelip-giden daha sonra da ailesini getirenler nedeniyle, ailesine ve akrabasına bağlı olarak gelen insanların oranı da önemli bir orandadır (% 12,1). Daha çok para kazanmak, iş imkânlarının cazibesini iyi bularak gelenlerin oranı ise % 5'tir. Sosyal hayatın çekiciliği ve kent hayatının güzelliği sebebiyle gelenlerin oranı da % 3,6'dır. Terör nedeniyle göç edenlerin oranı ise % 1,9'dur.

	DİE, 2000 Türkiye	DİE, 2000 İstanbul
Eğitim	% 11,56	% 8,80
Çalışmak-İş bulmak	% 19,94	% 31,46
Kocas, karısı, ailesi ve akrabalarına bağlı göç	% 25,99	% 26,04
Terör	% 0,65	% 0,48
Evlilik	% 7,43	% 11,05
Deprem	% 3,06	% 2,09
Tayin-atama	% 13,29	% 6,01
Diğer	% 18,12	% 14,03

Anket yapılan semt pazarcılarının göç etme nedenleri, 2000 yılında DİE'nin yapmış olduğu istatistikten biraz farklı çıkmıştır. Türkiye'de göç nedeni olarak kocasına, karısına ve akrabalarına bağlı göç ağırlıklı iken, İstanbul'a göç nedeni olarak çalışmak ve iş bulmak ağırlıklıdır. Anket yapılan semt pazarcılarının sosyo-ekonomik özellikleri genel durumdan ve İstanbul'dan farklı olması sebebiyle göç nedenleri de farklılaşmaktadır. İstanbul'a göç eden semt pazarcılarında temel göç sebebi ekonomiktir. Çalışmak ve iş bulmak Türkiye'de ve İstanbul'da önemli bir orana sahiptir; fakat anket çalışması yapılan semt pazarcılarında çok daha büyük bir orana sahiptir (sırasıyla, % 19,94, % 31,46 ve % 70,5).

İstanbul'a göç edenler, yine büyük oranda iş bulmak-çalışmak için göç etmektedir. İstanbul'a göç etme nedeni ve göç etme dönemleri arasındaki ilişki incelendiğinde, bulgular

memleketlerinden göç etme nedenleriyle yani itme faktörleriyle hemen hemen aynı çıkmaktadır. İş aramak, bulmak, çalışmak için gelenler geniş bir yıl dağılımı gösterirken diğer nedenler daha çok 1980’li yıllar ile 2000 yılları arasında dağılmaktadır.

➤ Özellikle yaşı büyük olanlarda memleketlerine karşı bir özlem bulunmaktadır. Kentsel alanlara gelenler, memleketleriyle ilişkileri devam etse de artık kentlidir. Kendilerinden kentsel değerlere uyum sağlamaları beklenmektedir. Buna rağmen, insanlar kentsel alanlara göç etseler de memleketleriyle bağlarını genellikle kopartmamaktadırlar. Özellikle yaşı büyük olanlarda memleketlerine karşı bir özlem bulunmaktadır.

➤ Memleketlerine göç etmeyi düşünenlerin oranı % 64,6’dır.

Eğitim düzeyi arttıkça geri dönme isteği de azalmaktadır.

Geliş süresi yakın olanların geri dönme istekleri daha yoğundur.

Dönmek isteyenlerin büyük bir oranı kırsal kökenlidir.

Geri göç etme niyetinde olanların en temel mazereti kent yaşamının pahalı olmasıdır (% 32). Memleket özlemi % 31,6’lık oranla ikinci gelmektedir.

Memleketlerine geri dönmek istemeyen % 55,6’lık bir kısım kentteki iş, gelir imkânının yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Kentte yaşam düzeyinin yüksek olduğunu ifade edenlerin oranı ise % 35,6’dır.

➤ Memleketinize hangi şartlar oluşursa dönersiniz şeklindeki soruya, insanların önemli bir çoğunluğu (% 43,5) iş imkânı olursa dönerim demişlerdir. İkinci sırada % 37,4 ile kira, emekli aylığı gibi sabit bir geliri olursa dönebileceklerini söyleyenler gelmektedir.

Kentsel alanlara özellikle de büyük kentlere göç edenler, çok büyük ümitlerle geldikleri bu yerlerde çok değişik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yaşam şartları her ne kadar memleketlerinden daha iyi, hatta daha kötü de olsa, çoğu zaman geri göç etmeyi düşünmemektedirler. Kendilerini memleketlerindeki durumlarına göre “görel olarak zengin” görmektedirler. Bu nedendir ki, insanlar memleketlerine geri dönmek için sabit ve garanti bir gelirlerinin olmasını istemektedirler.

➤ Anket yapılan kişilerden % 45,6’sı göç etmedeki amaç/amaçlarını gerçekleştirdiğine, % 31,4’ü ise kısmen gerçekleştirdiğine inanmaktadır.

➤ Anket uygulanan kişilerden % 51,5’i hemen işe başladıklarını belirtmişlerdir. Geleneksel aile, akraba ve hemşeri dayanışması, en fazla iş bulma olayında kendini göstermektedir. Kentsel alanlara gelenler ya daha önceden haberleşerek gelmekte ya da geldikten sonra akraba, arkadaş veya hemşerilerini bulmaktadır. Kentsel ortamın gerektirdiği

bilgi ve vasıf düzeyine sahip olmayanların kentte buldukları işler de çoğu zaman vasıf gerektirmeyen, emek yoğun ve hemen elde edilebilecek işlerdir.

➤ Araştırmaya konu olan pazarcılar işlerini en fazla oranda akraba vasıtasıyla bulmaktadır (% 39,4). İkinci sırada % 30,3'lük oranla işlerini kendilerinin bulduğunu belirtenler gelmektedir. Akraba, baba işi ve arkadaş yardımıyla iş bulanların oranı toplamda % 67,5'lik bir düzeye çıkmaktadır. Kentsel alanlara daha önce gelen akraba ve hemşeriler daha sonra gelenlerin iş bulmalarında etkilidir. Kendilerinin yaptıkları iş daha sonra gelenlerin meslek seçiminde de etkilidir.

➤ Semt pazarcılarının % 64'ü bulduğu ilk işte hiçbir şart aramadığını söylemiştir. Nitekim, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç edenler, kentsel alanların talep ettiği niteliklere sahip olamadıklarından, bu özellikteki kişiler, ilk buldukları işe girmek durumunda kalmaktadır.

➤ Birisini işe alma veya referans olma durumunda, deneklerin % 60,2 gibi önemli bir kesimi o konuda yetişmiş, işi bilen kişiye referans olduklarını ifade etmişlerdir.

➤ % 58,7'sinin herhangi bir dernek/parti/vakıf/kulüp üyeliği bulunmamaktadır. Olanların da önemli bir kısmını hemşeri dernekleri oluşturmaktadır.

➤ % 59,9'unun hiçbir sosyal güvenlik kurumuna kaydı bulunmamaktadır. Var olanların da sadece kayıtları bulunmaktadır. Buna rağmen pazarcıların büyük çoğunluğu, sosyal güvenliğin öneminin farkındadır. Öyle ki; pazarcı olmasalardı aradıkları işlerde bulunmasına dikkat ettikleri en önemli husus sosyal güvence durumunun olup-olmadığıdır. Sosyal güvencesi olmayan pazarcılar, kendilerinin, eşlerinin veya çocuklarının hastalanmaları veya bir ihtiyaç durumunda gittikleri sağlık kuruluşlarından parayla yararlanmak durumunda kaldıklarından, bazen de parasızlık yüzünden sağlık sorunlarını ertelemek, dikkate almamak zorunda kaldıklarından bahsetmişlerdir.

➤ Araştırmaya katılanların % 33,2'lik bir kısmı sebze-meyve işiyle uğraşmaktadır. Bunu % 31,4 ile tekstil işiyle uğraşanlar izlemektedir.

➤ Semt pazarcılarının çok önemli bir oranı kendi hesabına çalışmaktadır (% 81). Aynı şekilde, çok büyük kesimi yaptığı işin sahibidir.

➤ Ankete katılan pazarcıların % 37,2'si sadece kendisinin çalıştığını, % 32,8'i ise 2 kişi çalıştıklarını belirtmişlerdir.

➤ Yüksek vasıf gerektirmeyen bütün işlerde olduğu gibi pazarcılık mesleğinde de emek yoğun bir işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenledir ki bu işler genellikle ağır, çalışma süreleri uzun işlerdir. Anket yapılan pazarcıların, hemen hemen tamamı tam gün

çalıştıklarını ifade etmişlerdir. % 37,6'sı haftada 5 gün, % 29,9'u 6 gün, 18,6'sı ise 4 gün çalıştıklarını söylemiştir.

➤ Günde ortalama 12 saat çalışanların oranı % 23,8 iken, 14 saat çalışanların % 16,8, 13 saat çalışanların % 16,4, 15 saat çalışanların % 16,1 ve son olarak 16 saat ve üstü oranı çalışanların oranı % 18,5'tir.

➤ Çalışmaya katılan kişilerin % 73,4'ü mevcut işini değiştirmek istemektedir. İşini değiştirme sebebinde iki şık ön plana çıkmıştır. Bunlar, % 40,2 ile ücretin yeterli olmaması ve işin riskli, ağır olması (% 32,8)'dir. Hiç iş değiştirmeyenlerin oranı % 36,1'dir. 1 ile 3 iş değiştirenlerin oranı ise en yüksek düzeydedir (% 45,6).

➤ Ankete katılanların % 50,7'si işinde 10 yıl ve üstü çalışmaktadır. Başka bir iş veya sektöre yönelecek eğitim ve vasıf seviyesine sahip olamamak, yapılan işten vazgeçilememesinin en büyük nedenidir.

➤ Ankete cevap verenlerin % 92,3'ü mevcut işlerine ek olarak herhangi bir iş yapmadıklarını söylemişlerdir.

➤ Çalışmaya katılan pazarcıların % 97,1 gibi çok büyük bir oranı, belediyeye veya maliyeye kayıtlarının olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum kendileri hakkında var olan "kayıtdışı" önyargısının gerçeği tam olarak yansıtmadığının bir göstergesidir. Aksine önemli bir kısmı, kayıt altında olmanın ve vergi vermenin önemli olduğunu, fakat bu vergilendirmenin adil olmasını istemektedir.

➤ Ankete katılanların, % 79,2'si kurumsal, kayıt-içi ve sosyal güvenceye sahip bir işte çalışmak istemektedir.

➤ Ankete katılanların büyük çoğunluğu, çalışma ortam ve koşullarından memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan pazarcıların % 38,0'i hırsızlıktan, % 33,7'si ise kapkaç olaylarından şikâyetçidir. Kapkaç ve hırsızlıktan şikâyet edenlerin toplamı % 71,7'dir.

Dikkati çeken başka bir husus, pazarcıların uyarısı ile ankete ilave edilen marketlerle ilgili şikâyetlerdir. Özellikle meyve-sebze ve gıda ürünleri satanların marketlerden yoğun bir şikâyeti söz konusu olmuştur (% 17,6). Diğer bir şikâyet edilen konu % 9,7' lik bir oranla bazı kamu görevlilerinin kaba davranışları olmuştur.

Anket esnasında veya anket sonrası uygulanan mülakat esnasında, pazarcı esnafından elde edilen bulgular şunlardır: Pazarcıların önemli bir kısmı tarafından dile getirilen bir sorun

bazı pazarlarda bulunan tuvalet sorunudur. Başka bir şikâyet edilen konu da belediyeler konusundadır. Bazı pazarcı esnafı bazı belediyelerin uygulamalarından şikâyet etmişler, keyfi davrandıklarını söylemişlerdir. Özellikle tekstil ve bijuteri işiyle uğraşan pazarcılar son zamanlarda tüm dünya gibi ülkemizi de etkileyen Çin faktörüne değinmişler, başka bir şikâyet konusu ise pazarların ve evlerinin çevresinde tehlike oluşturan ve sık sık gündeme gelen balici-tinerci saldırıdır.

Bunlardan başka pazarcılar, yabancı dilin, mesleki okulların önemine değinmişler, insan ilişkilerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bir başka çok değinilen konu, zabıtalarn eğitilmesi gerektiğidir. Pazarlarda yaşanan başta kapkaç ve hırsızlık gibi sorunların engellenmesi için, özel güvenlik görevlilerinin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Fakat bazıları ise, bu görevin polisler tarafından daha sıkı bir şekilde yapılmasını istemişlerdir. Bazı pazarcılar kredi kartlarının işleri için iyi olduğunu ama aynı zamanda bilinçli kullanılmadığı takdirde tehlikeli olabileceğini ifade etmişlerdir. Pazarcıların bazıları pazarcıların eğitilmesi gerektiğinden, bayanlar için özel pazarların olması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Pazarların düzensiz olmaması, tezgahların asimetrik yerleştirilmemesi, pazarların geniş alanda, özel yerlerde ve kapalı, rahat bir ortamda olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Birçok pazarcı yoğun bir şekilde tezgah kiralarının yüksek olduğundan şikâyet etmişlerdir. Gene birçok pazarcı sanılanın aksine devletin pazarları daha sıkı kontrol etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yapılan mülakatta pazarların daha çok doğu kültürüne ait bir ticaret şekli olduğu, iflas etmiş, maddi sıkıntıya düşmüş insanlar ve toplum için bir emniyet sübabı olduğu ve daha da önemlisi pazarcılığın Batı ülkelerinde bir hobi olarak görülürken; ülkemiz gibi ekonomisi zayıf olan ülkelerde bunun ihtiyaçtan doğan bir olgu olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında, anket esnasında ve mülakat esnasında belki de pazarcıların en fazla hassas oldukları konu, yaptıkları işi sevmemeleri hatta bazı pazarcıların kendilerini ikinci sınıf iş yapan esnaf grubu olarak görmeleri olmuştur.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, İstanbul'a göç etmiş semt pazarcıları baz alınarak yapılan bu çalışmada genel olarak veriler, kentte kalış süresi ile kente ve kentsel emek(iş gücü) piyasasına uyum sağlama arasında doğrusal bir ilişki olduğu hipotezini ortaya çıkarmıştır.

SONUÇ

Yeni bir bin yıla girilen bu günlerde de, Türkiye'deki önemli gündem maddelerinden birini hiç kuşkusuz iç göç olgusu oluşturmaktadır. 1950'li yıllarda başlayan sanayileşme hareketi sonucunda gittikçe büyüyen iç göç olgusu, bugün içinden çıkılmaz sorunlara yol açmıştır. Genel olarak, kırsal alanların itici ve kentsel alanların çekici şartlarına bağlı olarak gelişen iç göç hareketleri, gelinen yerlerin boşalmasının yanında, gidilen yerlerde başta işsizlik olmak üzere, konut sıkıntısı, gecekondulaşma, çevrenin ve tarihi yapının tahribatı, sosyal çatışmalar, kapkaç ve hırsızlık gibi birçok sosyo-ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir.

Kentsel alanlara gelenlerin kendilerini salt maddesel olarak değil, aynı zamanda zihinsel olarak da kente ait görmeleri, en azından buna istekli olmaları önemlidir. Başta büyük kentler olmak üzere, kentsel alanlara gelenlerin kente uyum sağlamalarını kolaylaştıracak meslek edindirme, okuma-yazma, anne-çocuk sağlığı, dil (Türkçe) kursları gibi etkinlikler, kişilerin kentleşmesi için oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Buna ilave olarak, topluma entegre olmanın en önemli araçlarından birisi olan temel eğitim istisnasız ve tavizsiz olarak herkese verilmelidir. İhtiyacı olanlara gerekli yardımlar sağlanmalı, buna rağmen çocuklarını okula göndermeyenlere, çalıştıranlara çok daha ciddi ve tavizsiz cezalar (para cezası, devlet himayesine alma gibi) verilmelidir.

Bir başka önemli konu, devlet ve yerel yönetimler başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve şirketler tarafından, ihtiyacı olanlara sağlanan, ancak gerçekte ihtiyacı olanların yararlandığından şüphe edilen, yiyecek, giyecek, yakacak ve para yardımı gibi yardımların doğru ve gerçek ihtiyaç sahiplerine gitmesi sağlanmalıdır. Bu tür yardımların, kente gelenlerin kente uyum sağlamalarını kolaylaştırıcı mı yoksa zorlaştırıcı mı bir etki yaptığı iyi analiz edilmelidir. Semt pazarcılarına yönelik anket çalışması da göstermiştir ki, kentte kalış süresi ile kente uyum sağlama arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için ise belli bir sürenin geçmesi gereklidir. Önemli olan kente gelen ve orada yaşayan “yeni kentlilerin” gerçekten “kentli” kılınmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akgür, Zeynep Gökçe. **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik (1970-1993)**, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997).
- Bedir, Eyüp. **Kalkınma Öncelikli Yörelere (Temel Sorunlar ve Öneriler)**, (Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No: Genel 277; BÖM:23, 1994).
- Bjarnason, Thoroddur and Thordis J. Sigurdardottir. “Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries”, **Social Science & Medicine**, Vol. 56, (2003), s. 973-985.
- Blount, S. “Unemployment and Economic Voting”, **Electoral Studies**, Vol. 21,(2002), s. 91-100.
- Boyd, Robert L. “A ‘Migration of Despair’, Unemployment, the Search for Work and Migration to Farms During the Great Depression”, **Social Science Quarterly**, Vol: 83, Number: 2, (June 2002), s. 554-567.
- DİE. **Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi, 21.Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar**, (Ankara: 1995).
- Dinçer, Bülent, Metin Özasan ve Taner Kavasoğlu. **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, (Ankara: DPT Yayını No: 2471, 2003).
- Ecevit, Mehmet C. “İç Göçün Unutulan Kaynakları: Tarımsal Farklılaşma ve Dönüşüm Dinamikleri”, **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), 493-501.
- Eraydın, Ayda. **Türkiye’de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi**, (Ankara: DPT Yayını No: 1744. 1981).
- Erder, Sema. “Köysüz ‘Köylü’ Göçü”, **Görüş**, (Şubat-Mart 1998), s. 24-26.
- Erkal, Mustafa, Burhan Baloğlu ve Filiz Baloğlu. “Göç Maddesi”, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, (İstanbul: Der Yayınları, 1997).
- Erkal, Mustafa. **Sosyoloji**, Genişletilmiş 8. Baskı, (İstanbul, Der Yayınları, 1997).
- Erman, Tahire. “Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği ‘Niçin Köylüyüz Hala?’”, **AÜ SBF Dergisi**, C. 51, No: 1-4, (Ocak-Aralık 1996), s. 289-303.
- Fang, Cai. **Migration and Socio-Economic Insecurity: Patterns, Processes and Policies**, ILO, (Geneva: 2003).

Gilbert, John and Edward Tower. “Protectionism, Labor Mobility and Immiserizing Growth in Developing Economies”, **Economics Letter** **75**, (2002), s. 135-140.

Gökçe, Birsen, v.d. **Gecekonduarda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, (Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993).

Gökçe, Birsen. **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, (Ankara: Savaş Yayınevi, 1996).

Güvenç, Bozkurt. “Göç Olgusu ve Türk Toplumunu”, **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), s. 21-25.

İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci. “Bir Ülke, Bir Aile ve Birçok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 269-276.

İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci. “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 249-268.

Jacobsen, Joyce P. and Laurence M. Levin. “The Effects of Internal Migration on the Relative Economic Status of Women and Men”, **Journal of Socio-Economics** **29**, (2000), s. 291-304.

Karadağ, Arife. “Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 75, Sayı: 441, (Aralık 2003), s. 147-166.

Kartal, Kemal. “Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 16. S. 4, (Aralık 1983), s. 92-102.

Keleş, Ruşen. “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Adalet Dengesi”, **Yedinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 11-13 Kasım 1964**, (Ankara: İskan ve Şehircilik Derneği Yayını No: 2, 1964), s. 4.

Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, 7. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2002).

Kıray, Mübeccel. **Kentleşme Yazıları**, 1. Basım, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998).

Kıray, Mübeccel. **Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999).

Koç, Yıldırım. “Türkiye’de İşçi Sınıfının Yapısı”, (Çevrimiçi): www.turkis.org.tr/iscisinifi.htm.

Millington, Jim. “Migration, Wages, Unemployment and the Housing Market: A Literature Review”, **International Journal of Manpower**, V. 15, N. 9/10, (1994), s. 89-133.

Mimarlar Odası. **Türkiye’de Kentleşme**, (Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 1971).

Murat, Sedat. “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Karşılaştırmalı Nüfus Yapısı”, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkisi**, Ed. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, (İstanbul: Elif Kitabevi, 2002), s. 45-92.

Murat, Sedat. “Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri”, **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, 46. Cilt, 38/13-93, (1996), s. 317-340.

Öngör, Sami. “Türkiye’de İç Göçler Karşısında Yüzbinden Fazla Nüfuslu Şehirlerin Durumu”, **AÜ SBF Dergisi**, C. XX, No: 1, (Mart 1965), s. 261-265.

Özer, İnan. “Bir Alan Araştırması: Kentleşme ve Kent Yaşamı”, **Dünya’da ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, I. Ulusal Sosyoloji Kongresi. 3-5 Kasım 1993**, (Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını No: III, 1994). s. 303-312.

Paas, Tiiu, Raul Eamest, Marit Room, Rena Selliov, Anne Jurgenson and Jaan Masso: “Labour Flexibility and Migration in the EU Eastward Enlargement Context: The Case of Baltic States”, **Ezoneplus Working Paper No: 11**, (September 2002).

Parikh, Ashok and Michiel van Leuvensteijn. “Interregional Labour Mobility, Inequality and Wage Convergence”, **Applied Economics**, 35, (2003), s. 931-941.

Parlak, Zeki. “Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Dönüşüm”, **Kent ve İnsan**, C: 1, Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu 17-19 Şubat 1999, (İstanbul: 1999), s. 69-79.

Parrado, Emilio A. and Marcela Cerrutti. “Labor Migration between Developing Countries: The Case of Paraguay and Argentina”, **IMR**, Vol: 37, Number: 1, (Spring 2003), s. 101-132.

Peker, Mümtaz. “Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 295-304.

Pissarides, A. C. and J. Wadsworth. “Unemployment and the Inter-Regional Mobility of Labour”, **The Economic Journal**, Vol. 99, No: 397, (September 1989).

Seeborg, Michael C., Jin Zhenhu and Zhu Yiping. “The New Rural-Urban Labor Mobility in China: Causes and Implications”, **Journal of Socio-Economics**, Vol: 29, Issue 1, (2000), s. 39-57.

Sezal, İhsan. “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım 1996, Mersin**, (Ankara: 1997), s. 147-151.

Sezal, İhsan. **Şehirleşme**, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992).

Tassinopoulos, Alexandros and Heinz Werner. “To Move or Not To Move, Migration of Labour in the European Union”, **IAB Labour Market Research Topics 35**, (1999), s. 1-17.

Tekeli, İlhan. “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, **Türkiye’de İçgöç**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1998), s. 7-21.

TMMOB. “Zorunlu Göç Raporu”, (Çevrimiçi): www.tmmob.org.tr, 24.02.2007.

TÜSİAD. **Türkiye’nin Fırsat Penceresi, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri**, (İstanbul: TÜSİAD Yayın No: -T/99-1-251, 1999).

Yazan, Ümit Meriç. “İstanbul’un Nüfus Yapısı”, **Habitat II Kent Zirvesi: Uluslararası Bilimsel Toplantılar, C.II**. (İstanbul: İİB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını No: 44, 1997), s. 208-213.

Yazıcıoğlu, Yahşi ve Samiye Erdoğan. **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2004).

Yücel, Asuman. **Büyükşehir Yönetimi, İstanbul İçin Model ve İçgöçlerin Yönlendirilmesi**, (Ankara: DPT Yayını, 1994).